

Vejledning til indberetning

Erhvervslivets Forsknings-, Udviklings- og Innovationsstatistik 2008

Indholdsfortegnelse

LÆSEVEJLEDNING	2
1. GENERELLE OPLYSNINGER	2
<i>Undersøgelsens baggrund og formål</i>	2
<i>Indberetning for koncerner og multinationale selskaber</i>	2
<i>Registrering af konsulenter</i>	3
2. VIRKSOMHEDENS ADMINISTRATIVE FORHOLD	4
3. FORSKNING OG UDVIKLING	4
<i>Definition af forskning og udvikling (FoU)</i>	4
<i>Grænseområder – er det FoU?</i>	5
<i>Virksomhedens forskning og udvikling (spørgsmål 3)</i>	5
<i>Forsknings- og udviklingspersonale (Spørgsmål 3a)</i>	5
4. INNOVATION OG INNOVATIONSAKTIVITETER	7
<i>Definition af innovation</i>	7
<i>Produktinnovation: Nye varer eller tjenesteydelser (spørgsmål 4)</i>	8
<i>Procesinnovation: Nye produktionsprocesser (spørgsmål 5)</i>	10
<i>Innovationsaktiviteter (spørgsmål 6)</i>	11
<i>Organisatorisk innovation: Nye organisatoriske metoder (spørgsmål 7)</i>	11
<i>Innovation af markedsføring: Nye markedsføringsmetoder (spørgsmål 8)</i>	13
<i>Lokaliteter for FoU- og innovationsaktiviteter (spørgsmål 9)</i>	14
<i>Samarbejde om innovation (spørgsmål 10)</i>	15
<i>Kilder der har bidraget til innovationsaktiviteter (Spørgsmål 11-14)</i>	15
<i>Udgifter vedr. egen FoU og innovation i Danmark 2008 (Spørgsmål 15)</i>	16
<i>Udgifter til købt FoU udført af eksterne aktører i 2008 (spørgsmål 16)</i>	17
5. FRIVILLIGE SPØRGSMÅL	17
<i>Design og innovation (spørgsmål 17)</i>	17
<i>Oplevelser og innovation (Spørgsmål 18 og 19)</i>	17
<i>Oplysninger om dataindberetter</i>	17

Læsevejledning

Vejledning til indberetning for statistik om forskning, udvikling og innovation i erhvervslivet 2008 er bygget op efter følgende form.

Under vejledningens 1. punkt beskrives en række generelle oplysninger om statistikken, herunder undersøgelsens formål, samt forklaringen for, hvordan koncerner og multinationale selskaber skal indberette. Desuden forklares det her, hvordan virksomheder, der har købt eller faktureret FoU-konsulenttimer, skal indberette deres FoU-aktiviteter korrekt.

Under punkt 2 behandles virksomhedens administrative forhold. Vejledningens 3. punkt beskriver, hvilke forhold der gør sig gældende ved indberetning af virksomhedens aktiviteter for forskning og udvikling. Punkt 4 behandler spørgsmål til virksomhedens innovationsaktiviteter. Og til sidst – i punkt 5 - beskrives undersøgelsens to ikke-lovpligtige moduler om design og innovation og oplevelser og innovation.

1. Generelle oplysninger

Undersøgelsens baggrund og formål

Danmarks Statistik udarbejder fra 1. januar 2008 de officielle danske statistikker over forskning, udvikling og innovation. Formålet med disse statistikker er:

- at give en samlet opgørelse over dansk erhvervslivs udgifter og arbejdsindsats til forskning, udvikling og innovation samt beskrive vilkårene for innovation
- at resultaterne fra statistikken kan anvendes til diskussion og udformning af dansk og international forsknings- og erhvervspolitik.

Forskning, udvikling og innovation anses for at være en vigtig forudsætning for, at erhvervslivets konkurrenceevne stadig forbedres. Forsknings-, udviklings- og innovationsstatistikkerne bruges i denne sammenhæng både af en lang række erhvervsorganisationer samt af offentlige myndigheder til at følge udviklingen. Efterspørgslen på statistikkerne er stor og behovet er vokset kraftigt de seneste år med det politiske fokus på at støtte vidensamfundet (Barcelona-erklæringen). Internationalt indgår tallene i sammenligninger af landenes "præstationer" på området. Forskere, nationalt som internationalt, anvender statistikkerne til analyser af effekten af forskning og innovation på virksomhedernes produktivitet og overlevelse samt samfundet som helhed (vækst).

Resultaterne i de seneste forsknings-, udviklings- og innovationsstatistikker kan ses på Danmarks Statistiks hjemmeside: www.dst.dk/fui.

Danmarks Statistik indsamler oplysningerne i henhold til § 8 i Lov om Danmarks Statistik. Læs evt. loven i Lovsamling om statistik 2006 på www.dst.dk/lovgrundlag. Vi behandler alle oplysninger fortroligt og benytter dem udelukkende til statistiske formål.

Indberetningsskemaet sendes ud til ca. 5.000 virksomheder. Virksomhederne er udvalgt ud fra oplysninger om deres branche og størrelse, samt på baggrund af tidligere oplysninger om forskning og innovation.

Svarfrist

Svarfristen er 7. august 2009

Indberetning for koncerner og multinationale selskaber

Koncerner

Som hovedregel skal indberetningen dække de forsknings- og innovationsaktiviteter, der udføres i den juridiske enhed, der er anført på skemaets forside.

Hvis det ikke er muligt at dele en koncerns forsknings- og innovationsaktiviteter ud på de enkelte juridiske enheder i koncernen, kan koncernen indberette hele den danske del af koncernens forsknings- og innovationsaktiviteter i ét indberetningsskema. Hvis indberetningen dækker andre juridiske enheder i koncernen, bedes du angive dette under spørgsmål 2 på forsiden af skemaet. Her skal det også angives, hvilke juridiske enheder, der er omfattet af indberetningen.

Hvis koncernens forsknings- og innovationsaktiviteter foregår uden for moderselskabet i en juridisk enhed med færre end 250 ansatte, bedes du oplyse Danmarks Statistik om dette. Virksomheder med under 250 ansatte bliver udtrukket i en stikprøve, og hvis netop denne virksomhed ikke er med i undersøgelsen, bliver koncernens forskning og innovation ikke registreret.

Multinationale selskaber

Forsknings- og innovationsaktiviteter i multinationale koncerner organiseres, ledes og finansieres ofte på koncernniveau. I så tilfælde er det vigtigt at afgrænse forskning og innovation mellem Danmark og udlandet:

Eksempel A: Et dansk moderselskab har en filial i Sverige. Her udfører svenske medarbejdere en del af virksomhedens forsknings- og innovationsarbejde og resultaterne anvendes senere i moderselskabet i Danmark. Det svenske personale, der er beskæftiget med disse projekter, skal registreres i den svenske forskningsstatistik. Det samme gælder udgifter til løn, investeringer mv., der anvendes på projekterne. Det danske moderselskab skal registrere forsknings- og udviklingsudgifterne som udført FoU i "i andre dele af koncernen eller udenlandske afdelinger" under kolonnen "Udgifter til FoU udført i udlandet" i spørgsmål 16 på side 13 i skemaet. Eventuelle innovationsudgifter (udover FoU-udgifterne) anføres i spørgsmål 15 under "Andre udgifter til innovationsaktiviteter ekskl. FoU" på side 12 i skemaet.

Eksempel B: Det samme moderselskab sender danske medarbejdere til Sverige for at deltage i et forskningsprojekt i den svenske *filial*. Disse medarbejdere skal registreres i den danske forskningsstatistik og det samme gælder udgifter til løn, investeringer mv. Registreringen af personale sker i spørgsmål 3a side 3 og udgifterne til løn mv. registreres under spørgsmål 15 på side 12.

Eksemplerne er vejledende. Hvis du er i tvivl om, hvordan udgifterne til bestemte FoU-projekter skal registreres, er du velkommen til at kontakte Danmarks Statistik.

Registrering af konsulenter

Eksempel

En konsulentvirksomhed varetager en opgave for en virksomhed i forbindelse med et forsknings- eller innovationsprojekt.

- **Konsulentvirksomheden** skal registrere konsulenterne som eget FoU-personale og FoU-årsværk (spørgsmål 3, side 2), hvis der er tale om FoU-aktiviteter. Udgifterne føres som FoU- og innovationsudgifter.
- **Virksomheden** skal registrere deres udgifter til konsulentens arbejde under Udgifter til egen FoU og innovation i Danmark (spørgsmål 15, side 12) under "Konsulentydelse" for den del af innovationsaktiviteterne der ikke er forsknings- og udviklingsaktiviteter, eller under "Udgifter til købt FoU udført af eksterne aktører i 2008" (spørgsmål 16, side 13)

Formålet med dette er at undgå, at FoU-personalet tælles med begge steder samt sikre, at alle personer beskæftiget med FoU bliver registreret i statistikken.

Indberetninger fra virksomheder i branchehovedgruppe 72 (videnskabelig forskning og udvikling) bør følge samme eksempel som ved registrering af konsulenter.

2. Virksomhedens administrative forhold

Spørgsmål 1 og 2

Denne del af spørgeskemaet skal udfyldes af alle virksomheder.

Der spørges om nogle administrative oplysninger om virksomheden.

Bemærk særligt spørgsmålet om, hvorvidt virksomheden er en del af en koncern eller virksomhedsgruppe, dvs. at der er moder- eller datterselskaber tilknyttet virksomheden

Spørgsmål 1: Er virksomheden er del af en koncern eller virksomhedsgruppe

Hvis virksomheden er del af en koncern eller virksomhedsgruppe, anføres det i hvilket land hovedkontoret er beliggende, om virksomheden er moder- eller datterselskab, samt i hvilket land moderselskabet er beliggende.

Spørgsmål 2: Omfatter indberetningen flere juridiske enheder

Se vejledning til spørgsmål 2, side 1 i spørgeskemaet omkring koncernindberetning. Hvis der indberettes på koncernniveau eller for en gruppe af virksomheder, er det afgørende, at alle de virksomheder (selvstændige juridiske enheder), som indberetningen omfatter, anføres med både cvr-nummer og navn. Bemærk, at en juridisk enhed er kendetegnet ved et selvstændigt cvr-nummer.

Uanset om der er tale om indberetning på koncernniveau eller for en gruppe af virksomheder, skal indberetningen kun besvares for *danske virksomheder*

3. Forskning og udvikling

Definition af forskning og udvikling (FoU)

Forskning og udvikling behandles i spørgeskemaets spørgsmål 3, 3a, 15 og 16. Definition af forskning og udvikling (FoU) er udarbejdet af OECD¹ og herunder er givet nogle eksempler.

FoU er systematisk forsknings- og udviklingsarbejde iværksat for at

- finde nye anvendelsesmåder for denne viden
- udvikle ny viden og ideer

FoU kan fx være

- grundforskning og anvendt forskning
- udviklingsarbejde, fx rettet mod udvikling af materialer, varer, tjenesteydelser, systemer og processer

Forskning og udvikling kan have til formål

- At udvikle et produkt eller en tjenesteydelse, hvis forventede anvendelse, egenskaber, design, service eller brug af materialer er væsentligt forskelligt fra tidligere produkter/tjenesteydelser.
- At indføre nye eller væsentligt forbedrede produktionsmetoder.
- At opbygge den almene viden.

Aktiviteter som i sig selv ikke regnes som FoU

- Rutinemæssig indsamling af data.
- Vurdering af industri- og ingeniørprojekter ved hjælp af kendt teknik.

¹ Frascati-manualen, 2002.

- Teknisk service til andre afdelinger eller kunder.
- Produktionsplanlægning og arbejdsstudier.
- Salgs- og markedsanalyser.
- Patent- og licensarbejde.
- Personaleuddannelse.

Grænseområder – er det FoU?

Dokumentations- og informationsarbejde samt bibliotekstjeneste, der er direkte intern service for FoU-projekter regnes som FoU.

Fremstilling af prototyper regnes som FoU. Det første eksemplar i en serieproduktion med salg for øje medregnes derimod ikke som FoU.

Drift af pilotanlæg regnes som FoU så længe det indgår som afprøvning i projekter, som har til hensigt at udvikle nye produkter eller tjenesteydelser

Udvikling af nye systemer til afprøvning, kvalitetskontrol og standardisering medregnes som FoU. Den løbende afprøvning, kvalitetskontrol og standardisering i sig selv medregnes derimod ikke.

Teknologiske fremskridt. Arbejde med det primære formål at lave yderligere teknologiske fremskridt i produktionsprocessen eller selve produktet regnes som FoU.

Hvis derimod produktet eller produktionsprocessen er grundlagt og det primære formål med arbejdet er at udvikle nye markeder, at planlægge produktionen eller at få produktionen eller kontrolsystemet til at fungere problemfrit, er arbejdet ikke længere FoU

Software. Udvikling af nye softwareprodukter, der rummer væsentlige teknologiske eller videnskabelige fremskridt, som ikke tidligere er set på markedet, medregnes som FoU.

Opgradering af udstyr og processer. Væsentlige ændringer i produktionsudstyr samt væsentlige ændringer i procedurer til produktions- og kvalitetskontrol, metoder og standarder medregnes som FoU, såfremt disse er fremkommet på baggrund af systematisk arbejde baseret på ny viden

Virksomhedens forskning og udvikling (spørgsmål 3)

Har virksomheden i 2008 købt FoU-arbejde fra andre?

Anfør om virksomheden har fået udført forskning og udvikling af andre i 2008, herunder også andre dele af en koncern eller virksomhedsgruppe.

Har virksomheden i 2008 købt eller indlicenseret patenter, know-how mv.?

Det afkrydses, om virksomheden i 2008 har købt knowhow, patenter, brugsmønstre, varemærke eller design, eller har købt licenser til at udnytte sådanne rettigheder.

Har virksomheden i 2008 selv søgt om patenter?

Det afkrydses, om virksomheden har indgivet patentansøgning(er) i 2008, uanset om ansøgningen er foretaget til Patent- og Varemærkestyrelsen i Danmark, til patentmyndigheder i andre lande, eller hos internationale patentorganisationer.

Har virksomheden i 2008 haft en egen FoU-afdeling?

Her afkrydses, om virksomheden i 2008 havde en egen forsknings- og udviklingsafdeling.

Har virksomheden i 2008 udført eget FoU-arbejde?

Her afkrydses, om virksomheden i 2008 selv udførte FoU-arbejde. Hvis ja udfyldes spørgsmål 3a om FoU-personale. Hvis nej springes videre til spørgsmål 4 på side 3.

Forsknings- og udviklingspersonale (Spørgsmål 3a)

Personale i Danmark beskæftiget med FoU i 2008

- Hvis oplysninger ikke findes, beder vi dig angive et skøn.
- Alle personer beskæftiget med forskning og udvikling i mindst 5% af arbejdstiden (ca. 80 timer/år for en fuldtidsansat) og som er ansat i Deres virksomhed i Danmark skal registreres. Dette gælder uanset hvem FoU-arbejdet udføres for.
- Vedr. registrering af konsulenter der er beskæftiget med FoU: se side 3 i denne vejledning.
- Vedr. FoU i multinationale selskaber se side 3 i denne vejledning.

Eksempel på FoU-personale og FoU-årsværk

En virksomhed har haft 5 ansatte beskæftiget med forskning og udvikling i 2008. De ansattes tidsforbrug på FoU er registreret i nedenstående skema og virksomhedens FoU-årsværk og FoU-personale er beregnet.

Eksempel

Ansattes navn	Tidsforbrug på FoU	Periode beskæftiget med FoU	Beskæftiget med FoU pr. 31.12.06	FoU-årsværk (max. 1 decimal)
			Antal personer	Årsværk
Ole Jensen	Halvtid	Hele året	1	0,5
Lis Madsen	heltid	3. og 4. kvartal	1	0,5
Ove Svendsen	heltid	Hele året	1	1,0
Tove Hansen	heltid	1. kvartal	0	0,3
Karen Olesen	1/3-tid	Hele året	1	0,3
I alt beskæftiget med FoU			4	2,6

Eksempler på hvilke personer, der er beskæftiget med forskning og udvikling

Personalegrupper	Herunder hører typisk
1. Forskere	Ingeniører, andre akademikere, men også ikke-akademikere, der <u>udfører</u> FoU-arbejde.
2. Teknikere	Maskin- og elektroteknikere, Maskinmestre, Programmører, Laboranter, Tekniske assistenter, men også akademikere, der <u>støtter</u> FoU-arbejde.
3. Andet FoU-personale	Sekretærer, Faglærte/ufaglærte håndværkere, Andet administrativt personale beskæftiget med økonomiske og personalemæssige forhold og generel administration, i det omfang deres aktiviteter er direkte tilknyttet til FoU-projekter.

4. Innovation og innovationsaktiviteter

Definition af innovation

Innovation: Introduktion af produkter, arbejdsgange, produktionsprocesser eller metoder til arbejdsorganisering eller markedsføring som er nye for virksomheden.

Innovationsaktiviteter: Aktiviteter (inkl. FoU) iværksat i forbindelse med udvikling eller introduktion af nye produkter eller arbejdsgange.

NB! Spørgsmålene om innovation angår den treårige periode 2006 - 2008.

Hvad er innovation?

En innovation er implementeringen af et nyt eller væsentligt forbedret produkt (vare eller tjenesteydelse), proces, markedsføringsmetode eller en væsentlig organisatorisk ændring. Innovationer er resultatet af bevidste planer og aktiviteter rettet mod en forbedring af virksomhedens produkter og/eller virksomhedens funktioner. Innovationer kan tage udgangspunkt i ny viden og teknologi, men kan også være kombination af, eller nye anvendelsesmuligheder for, eksisterende viden og teknologier.

Innovationer kan således opdeles i fire typer som alle indgår i indberetningskemaet:

- produktinnovation
- procesinnovation
- organisatorisk innovation, og
- markedsføringsinnovation

Som en del af afgrænsningen af innovationsbegrebet, kan det være hensigtsmæssigt at se på, hvad innovation ikke er:

Hvad er ikke innovation?

- a) Det er ikke en innovation at ophøre med at gøre noget. F.eks. er det ikke en innovation, hvis en tv-producent ophører med at sælge fjernsyn med indbygget video-afspiller.
- b) Mindre opdateringer eller mindre udvidelser af eksisterende udstyr eller software er ikke procesinnovationer. Nyt udstyr eller udvidelser af det eksisterende skal være nye for virksomheden og indebære en væsentlig forbedring af udstyrets tekniske specifikationer før der er tale om en innovation.
- c) Specialproduktioner. Nogle virksomheder laver produkter direkte efter kundens ønske. Dette er kun at betragte som en innovation, hvis der er tale om ændringer som i væsentlig grad adskiller sig fra hvad virksomheden tidligere har produceret.
- d) Sæsonmæssige ændringer er sædvanligvis ikke innovationer. F.eks. er introduktionen af en vinterjakke i kollektionen ikke en innovation med mindre jakken besidder nogle væsentlig forbedrede egenskaber. Derimod er væsentlige ændringer i et produkts fremtoning en markedsføringsinnovation, såfremt det sker i forbindelse med en ny markedsføringsstrategi.
- e) Videre salg af nye eller væsentlig forbedrede varer er i udgangspunktet ikke innovation. For at der skal være tale om produktinnovation, skal den virksomhed, som videresælger produktet, have været involveret i produktionen eller implementeringen af det nye produkt.

Skellen mellem de fire typer innovation – tommelfingerregler

Det kan i mange tilfælde være svært at skelne klart mellem de fire innovationstyper, idet innovationer ofte har elementer fra flere typer innovation. En generel tommelfingerregel er følgende:

- En innovation, der omfatter væsentlige ændringer i mere end én innovationstype, betragtes som

en innovation for alle relevante typer. For eksempel er en produktinnovation, der omfatter væsentlige ændringer i produktionsmetoderne, også en procesinnovation. En procesinnovation, der omfatter væsentlige ændringer i arbejdspladsens organisering, er også en organisatorisk innovation.

- Mange innovationer omfatter væsentlige ændringer i én af de fire innovationstyper, men mindre ændringer inden for de andre områder. Sådanne innovationer skal kun medregnes ved den ene type.

Skellen mellem produktinnovation og procesinnovation for serviceydelser:

Det kan være svært at skelne mellem produkt- og procesinnovation når der er tale om tjenesteydelser, da produktion, levering og forbrug ofte sker på samme tidspunkt. Nogle generelle retningslinjer er:

- Hvis innovationen omfatter væsentlige forbedringer af den tjenesteydelse, der tilbydes en kunde, er der tale om en produktinnovation.
- Hvis innovationen omfatter væsentlige forbedringer i metoder, udstyr og/eller kundskaber, som anvendes for at tilvejebringe serviceydelser, er der tale om en procesinnovation.

Skellen mellem organisatorisk innovation og procesinnovation:

- En procesinnovation er ofte håndgribelig (fysisk), mens organisatoriske innovationer ofte er mere uhåndgribelige i fysik forstand, idet organisatoriske innovationer generelt fokuserer på menneskene, arbejdsrutinerne og arbejdspladsens organisering, mens procesinnovationer generelt fokuserer på udstyr, materialer og software.

Skellen mellem produktinnovation og markedsføringsinnovation:

- Hvis der er tale om tekniske ændringer i produktets funktionelle design eller andre ændringer, som forbedrer produktets funktionelle egenskaber eller anvendelsesmuligheder, er der tale om en produktinnovation.
- Hvis der er tale om rent æstetiske ændringer i produktets fremtoning, vil der være tale om en markedsføringsinnovation.

Skellen mellem procesinnovation og markedsføringsinnovation:

- Hvis væsentlige ændringer foretages i den måde, hvorpå en vare eller en tjenesteydelse markedsføres eller sælges, er der tale om en markedsføringsinnovation.
- Såfremt der sker væsentlige ændringer i virksomhedens distributionsmetoder, vil der være tale om en procesinnovation.
- En innovation, der indebærer væsentlige ændringer i både distributions- og markedsføringsmetoder, skal medregnes som både procesinnovation og markedsføringsinnovation.

Produktinnovation: Nye varer eller tjenesteydelser (spørgsmål 4)

Hvad er produktinnovation?

Produktinnovationer kan være baseret på ny viden eller ny teknologi eller på kombinationer af eksisterende viden og teknologi. Begrebet "produkt" omfatter både varer og tjenesteydelser. Produktinnovation omfatter introduktionen af nye varer og tjenesteydelser, såvel som væsentlige forbedringer af eksisterende produkters funktionelle egenskaber.

Nye produkter er varer og tjenesteydelser, hvis karakteristika adskiller sig væsentlig fra produkter,

som tidligere er produceret af virksomheden.

- Introduktion af produkter, fx varer eller tjenesteydelser, der er nye eller væsentligt ændrede med hensyn til bestanddele, egenskaber, funktionalitet eller undersystemer
- Produkterne skal være nye for virksomheden, men kan evt. være udviklet eller introduceret før af andre

Eksempler

Den første mikroprocessor er et eksempel på et produkt, der baserer sig på ny viden og ny teknologi, hvorimod den første bærbare MP3-afspiller var et nyt produkt, der baserede sig på en kombination af eksisterende teknologier (eksisterende software standarder og mini-harddiske).

Væsentlige forbedringer af eksisterende varer og tjenesteydelser kan ske gennem ændringer i materialer, komponenter eller i andre karakteristika, der forbedrer produktets egenskaber.

Eksempler

Introduktionen af ABS-bremser, GPS-navigeringssystemer eller andre forbedringer af subsystemer i biler er eksempler på produktinnovationer med partielle ændringer i ét af flere integrerede tekniske subsystemer. Anvendelsen af åndbare materialer i tøjfremstilling er et eksempel på en produktinnovation, der involverer brugen af nye materialer, som forbedrer egenskaberne ved et produkt.

Produktinnovationer er IKKE

- Mindre ændringer eller mindre forbedringer.
- Rutinemæssige opgraderinger.
- Sæsonbetingede ændringer (f.eks. fra sommer- til vinterkollektion).
- Specialprodukter til en enkelt kunde, som ikke adskiller sig væsentligt fra produkter, produceret til andre kunder.
- Designmæssige ændringer, der ikke ændrer på funktionaliteten eller de tekniske karakteristika ved varen eller tjenesteydelsen.
- Simpelt videresalg af innoverede produkter købt af andre virksomheder, men varer og tjenesteydelser, der er udviklet og produceret af virksomhedens udenlandske afdelinger skal medregnes som en produktinnovation.

Eksempler på produktinnovationer

Innovative varer:

- Introduktion af helt nye varer.
  - Erstatning af input med materialer med forbedrede egenskaber (åndbar tekstil, lette men stærke materialer, miljøvenlig plastik mv.).
  - Indarbejdelse af nye eller forbedrede komponenter i nuværende produkter (GPS i transportudstyr, kameraer i mobiltelefoner mv.).
- Husholdningsapparater, hvori der indlejres software, som forøger brugervenligheden (brødristerer der automatisk doserer ristetid og effekt, afhængig af brødets temperatur mv.).

Innovative serviceydelser:

- Forbedring af kundens adgang til tjenesteydelsen, f.eks. leje af bil med levering og afhentning på kundens adresse.
- Tjenesteydelser på Internettet, f.eks. homebanking og onlinebestilling af billetter.
- Nye typer garantier, f.eks. udvidet garanti på nye eller brugte produkter, garantiordninger tilknyttet andre serviceydelser (kreditkort, bankkonti eller kundekort) til særlig gode kunder.
- Installering af terrassevarmere i udendørs restauranter.
- Tillægsydelser der sælges i forbindelse med et fysisk produkt, f.eks. overvågning af en maskine (f.eks. en vindmølle).

Spørgsmålene om produktinnovation (Spørgsmål 4)

Spørgsmål 4: Nye eller væsentligt forbedrede produkter

Her angives, om virksomheden har introduceret produktinnovationer i perioden 2006-2008, opdelt i introduktioner vedrørende varer og introduktioner vedrørende tjenesteydelser. Samme virksomhed kan naturligvis godt have introduceret begge dele.

Spørgsmål 4a, 4b og 4c skal kun besvares af virksomheder med produktinnovation i 2006-2008, dvs. at der er svaret ja til at virksomheden har introduceret nye eller væsentligt ændrede varer og/eller tjenesteydelser.

Spørgsmål 4a: Hvem udviklede produktinnovationerne

Bemærk, at der kun må sættes ét kryds. Virksomheder, der har introduceret flere produktinnovationer i 2006-2008, må derfor skønne, hvilken af de tre svarmuligheder der er mest typisk for måden, hvorpå virksomhedens produktinnovationer er blevet udviklet på.

Spørgsmål 4b: Graden af nyhed i produktinnovationerne

Virksomheden skønner, om nogle af produktinnovationerne var nye for verden, virksomhedens marked, eller kun for virksomheden selv. Der skal svares "JA" i mindst én af de tre nyheds-typer, da virksomheden kun skal besvare spørgsmål 4b, hvis den har introduceret produktinnovationer.

Spørgsmål 4c: Skøn over fordelingen af omsætningen i 2008

Summen af de fire punkter i spørgsmål 4c skal være lig 100%.

Procesinnovation: Nye produktionsprocesser (spørgsmål 5)

Hvad er procesinnovation?

Procesinnovationer finder sted i såvel service- som fremstillingssektoren og omfatter nye eller forbedrede produktions-, leverings- eller distributionsmetoder samt hjælpefunktioner til de nævnte processer. De inkluderer væsentlige ændringer i specifikke teknikker, udstyr og/eller software som har til formål at forbedre kvaliteten, effektiviteten eller fleksibiliteten af produktions- eller leveringsaktiviteten, eller at reducere den miljømæssige belastning.

- Indførelse af nye eller væsentligt ændrede produktionsprocesser, arbejdsgange, distributionsmetoder eller støttefunktioner
- Processen skal være ny for virksomheden, men kan være udviklet eller anvendt før af andre

Procesinnovationer er IKKE

- Mindre ændringer eller forbedringer.
- En forøgelse af produktions- eller servicemulighederne ved en implementering af fremstillings-systemer eller logistiksystemer der ikke væsentligt adskiller sig fra dem, der allerede er i brug.

Eksempler på procesinnovationer

Der spørges særskilt til tre typer procesinnovation. Disse er uddybet med eksempler nedenfor.

Spørgsmål 5, pkt. 1: Nye eller væsentligt forbedrede metoder til produktion af varer eller tjenesteydelser

Eksempler

- Installation af ny eller forbedret fremstillingsteknologi såsom automatiseringsudstyr eller real-time sensorer som løbende kan justere processerne.
- Nyt udstyr, der er nødvendig for produktion af nye eller forbedrede produkter.

- Computerbaseret produktudvikling.
- Digitalisering af tryknings-processer.

Spørgsmål 5, pkt. 2: Nye eller væsentligt forbedrede metoder vedr. logistik-, leverings- eller distributionsmetoder

Eksempler

- Introduktion af strekkoder eller passive Radio Frekvens IDentifikation (RFID) chips til at følge materialer gennem hele leveringsprocessen.
- GPS-sporingsystemer i transportudstyr.
- Automatisk tilbagemelding til virksomheden ved brug af elektronisk dataudveksling.

Spørgsmål 5, pkt. 3: Nye eller væsentligt forbedrede støttefunktioner for arbejdsgange

Eksempler

- Introduktion af software, som kan identificere optimale leveringsveje.
- Ny eller væsentlig forbedret software eller arbejdsgange i forbindelse med indkøb, regnskabsføring og vedligeholdelsessystemer.

Spørgsmål 5a skal kun besvares af virksomheder med procesinnovation i 2006-2008.

5a: Hvem udviklede primært procesinnovationerne

Bemærk, at der kun må afsættes ét kryds. Virksomheder, der har introduceret flere procesinnovationer i 2006-2008, må derfor skønne, hvilken af de tre svarmuligheder der er mest typisk for måden, hvorpå virksomhedens procesinnovationer er blevet udviklet på.

Innovationsaktiviteter (spørgsmål 6)

Spørgsmål 6: Havde virksomheden innovationsaktiviteter der var igangværende ved udgangen af 2008 eller blev opgivet i perioden 2006-2008

innovationsaktivitet er afgrænset til aktiviteter, der har til formål at føre til implementeringen af en ny eller væsentlig forbedret produkt eller proces

Spørgsmål 6a: Betydning af forskellige målsætninger for virksomhedens innovationsaktiviteter i 2006-2008

Spørgsmålet skal kun besvares af virksomheder med produkt- og/eller procesinnovation. Der skal krydses af ved betydningen for hver af de 9 nævnte målsætninger. Hvis den nævnte målsætning ikke er relevant, sættes kryds i "Ikke relevant".

Organisatorisk innovation: Nye organisatoriske metoder (spørgsmål 7)

En organisatorisk innovation er en implementering af en ny organisatorisk metode i virksomhedens forretningsgange, videnstyring (knowledge management), arbejdsplads-organisering eller eksterne relationer, som ikke tidligere har været anvendt af virksomheden og som er resultatet af strategiske beslutninger truffet af ledelsen.

Ændringen skal have til hensigt at forbedre virksomhedens innovative kapacitet eller dens grundlæggende virkemåde, herunder effektiviteten i arbejdsgangene og evnen til at sikre kvaliteten af produkterne.

Organisatoriske innovationer er IKKE

- Ændringer i ledelsesstrategien, medmindre den følges af introduktionen af en væsentlig organisatorisk ændring.

- Fusioner af virksomheder, medmindre der samtidig implementeres væsentlige ændringer vedr. de grundlæggende virkemåder i den nye virksomhed

Eksempler på organisatoriske innovationer

Nedenstående eksempler er uddybninger knyttet til de tre typer af organisatorisk innovation, der spørges til i spørgsmål 7.

Spørgsmål 7, pkt. 1: Har virksomheden i 2006-2008 indført nye forretningsgange eller procedurer?

Organisatoriske innovationer vedrørende virksomhedens forretningsgange indebærer implementeringen af nye metoder til at organisere rutiner og procedure for arbejdsgangene.

Eksempler

Fx den første implementering af fremgangsmåder som uddannelse og oplæring til at udvikle og fastholde medarbejdere.

Ændring i organisering af arbejdet ved at etablere formelle eller uformelle teams for at forbedre adgangen til og deling af viden fra forskellige afdelinger i virksomheden, såsom marketing, udvikling, produktion m.fl.

Introduktion af standarder for kvalitetskontrol for leverandører og underleverandører.

“Supply management systems” med det formål at optimere allokeringen af ressourcerne fra varemodtagelsen til den endelige levering af produkterne.

Organisatorisk innovation er også implementering af nye måder, hvorpå læring og deling af viden internt i virksomheden forbedres.

Eksempler

Fx første gang fremgangsmåder til at systematisere viden på implementeres – det kan være etableringen af en database over anerkendte arbejdsmetoder, der bruges som fast standard, samt undervisningsmateriale og anden viden, så disse er lettere tilgængelige for andre.

Organisatorisk innovation kan også være implementering af nye metoder, der inddrager kunder og markedet i produktudviklingsprocessen i en større grad end før.

Eksempler

Et eksempel hertil er etablering af en ny metode, hvor udvalgte kunder er tæt involverede i udviklingen af nye produkter. Et andet eksempel er implementering af en ny bruger analysemetode til afdækning af kunders ikke-erkendte behov.

Spørgsmål 7, pkt. 2: Har virksomheden i 2006-2008 indført nye metoder til organisering af ansvar og beslutningskompetence?

Fx i form af decentralisering, jobrotation, teamwork mv.

Et eksempel på en organisatorisk innovation af arbejdspladsens organisering er første gang en organisatorisk model implementeres med henblik på at øge medarbejdernes autonomi i forhold til at træffe beslutninger samt at opfordre dem til at bidrage med egne ideer. Dette kan blandt andet opnås ved at decentralisere gruppeaktiviteter og ledelseskontrol. Ligeledes kan det opnås ved at etablere formelle eller uformelle arbejdsgrupper, hvor de enkelte medarbejdere har mere fleksibelt ansvarsområder. Omvendt kan organisatoriske innovationer også være centralisering af aktiviteter samt en klarere fordeling af ansvaret for trufne beslutninger.

Eksempler på organisatorisk innovation i forhold til strukturen af virksomhedens aktiviteter er den første anvendelse af “build-to-order” produktionssystemer (øget integration af salg og produktion) eller integrationen af ingeniørarbejde og udvikling med produktion.

Spørgsmål 7, pkt. 3: Har virksomheden i 2006-2008 indført nye metoder til organisering af eksterne relationer?

Nye organisatoriske metoder i virksomhedens eksterne relationer indebærer implementeringen af nye måder, hvorpå relationerne med andre virksomheder eller offentlige institutioner organiseres. Det kan dreje sig om etableringen af nye samarbejdsformer i relationen til forskningsorganisationer eller forbrugere eller nye metoder til integration med leverandører.

Endvidere kan det også dreje sig om første gang virksomhedens aktiviteter (fx produktion, distribution, rekruttering og hjælpende tjenesteydelser) udflyttes helt eller delvist til en ekstern leverandør.

Innovation af markedsføring: Nye markedsføringsmetoder (spørgsmål 8)

En markedsføringsinnovation er en implementering af en ny markedsføringsmetode, som adskiller sig væsentligt fra virksomhedens eksisterende markedsføringsmetoder og som er del af et nyt markedsføringskoncept. Det kan være tale om væsentlige ændringer i produktets design, indpakning, salgskanaler, promovring eller prissætning. Bemærk, at rutinemæssige og sæsonmæssige ændringer i markedsføringen ikke er markedsføringsinnovationer.

Markedsføringsmæssig innovation er IKKE

- Rutinemæssige eller sæsonmæssige ændringer (såsom i tøjmode)

Eksempler på markedsføringsinnovationer

Nedenstående eksempler er uddybninger knyttet til de seks typer markedsføringsinnovation, der spørges til i spørgsmål 8:

Spørgsmål 8, pkt. 1: Introducerede virksomheden i 2006 - 2008 væsentlige ændringer i produkters æstetiske design?

Væsentlige ændringer i et produkts design, som er en del af et nyt markedsføringskoncept for dette produkt, er en markedsføringsinnovation.

Eksempler

Nyt design til eksisterende produkter såsom "memory sticks" designet så det ligner et smykke eller nye designs til forbrugsgoder. Husholdningsapparater designet til meget små lejligheder.
--

Bemærk, at designændringer der ændrer produktets funktionalitet er at betragte som en produktinnovation.

Spørgsmål 8, pkt. 2: Introducerede virksomheden i 2006 - 2008 væsentlige ændringer i produkters indpakning?

Væsentlige ændringer i produktets indpakning eller fremtoning, således det eksempelvis appellerer til en bredere kundegruppe, er at betragte som en markedsføringsinnovation. Eksempelvis forskellig indpakning til forskellige markeder (f.eks. forskellige omslag til en børne- og en voksenudgave af den samme bog).

Eksempel

Et eksempel på en markedsføringsinnovation, der omhandler produktindpakning: en grundlæggende ny flaske, der er designet med henblik på at give den pågældende body-lotion et karakteristisk look og henvende sig til et nyt markedssegment.
--

Spørgsmål 8, pkt. 3: Introducerede virksomheden i 2006 - 2008 nye medier eller teknikker til promovring af produkter?

Nye markedsføringsmetoder vedrørende produktpromovring indebærer en anvendelse af nye koncepter i promovringen af virksomhedens varer og tjenesteydelser.

Eksempler

Et eksempel er første gang et væsentligt anderledes media eller en væsentlig anderledes teknik benyttes - så som produktplacering i en film eller i et fjernsynsprogram eller brugen af berømt heder til at promovere produktet.

Et andet eksempel på innovativ produktpromovering er branding, forstået som udviklingen og introduktionen af et grundlæggende nyt symbol for varemærket med henblik på at lancere produktet på et nyt marked, eller give produktet et nyt image. Dette skal ikke forveksles med en regelmæssig opdatering af varemærkets udseende.

Spørgsmål 8, pkt. 4: Introducerede virksomheden i 2006 - 2008 ny markedsføringsstrategier?
Strategier rettet mod at nå nye kundegrupper eller markedssegmenter.

Spørgsmål 8, pkt. 5: Introducerede virksomheden i 2006 – 2008 nye salgskanaler eller metoder til eksposering af produkter?

Nye markedsføringsmetoder vedrørende produktplacering indebærer primært nye salgskanaler. Salgskanaler forstået som de anvendte metoder til at sælge varer og tjenesteydelser til kunder, men ikke som de logistikmetoder, der hovedsageligt beskæftiger sig med effektivitet (transport, lageropbevaring og håndtering af produkter). Første gang "product placement" på fjernsyn, i bøger eller på film osv. anvendes.

Innovative produktplaceringer kan også omhandle anvendelsen af nye koncepter til præsentationen af produkter. Et eksempel er møbeludstillinger, der er nydesignes efter temaer. Det muliggør, at kunderne kan se møblerne i en færdigdekoreret sammenhæng.

Spørgsmål 8, pkt. 6: Introducerede virksomheden i 2006 – 2008 nye metoder til prissætning af varer eller tjenesteydelser?

Innovative prissætningsmetoder indebærer brugen af nye prissætningsstrategier til at markedsføre virksomhedens varer og tjenesteydelser. Det kan være en ny metode til at variere prisen i forhold til efterspørgslen. Det kan også være fremkomsten af en ny metode, der muliggør, at kunderne vælger den ønskede produktspecifikation på virksomhedens webside for derefter at se den dertilhørende pris. Nye prissætningsmetoder, hvis eneste formål er at differentiere prisen mellem forskellige brugersegmenter, betragtes ikke som innovative.

Spørgsmål 8a: Betydning af forskellige målsætninger for innovation af virksomhedens markedsføring i 2006 - 2008?

Spørgsmålet skal kun besvares af virksomheder med markedsføringsinnovation. Der skal krydses af ved betydningen for hver af de 3 nævnte målsætninger. Hvis den nævnte målsætning ikke er relevant, sættes kryds i "Ikke relevant".

Lokaliteter for FoU- og innovationsaktiviteter (spørgsmål 9)

Spørgsmål 9: Geografisk fordeling af egne innovationsaktiviteter

Innovationsaktiviteter, der er udført uden for Danmark, skal henføres til den enhed i Danmark, der har anvendt ydelserne. Dvs. at alle aktiviteterne skal kunne henføres geografisk på postnumre i Danmark.

Formålet med den geografiske opdeling er at forbedre de regionale opgørelser, således at innovationen registreres på det postnummer, hvor den faktisk finder sted og ikke på hovedkontorets adresse.

I spørgeskemaet er der afsat plads til tre lokaliteter. Hvis virksomheder har flere lokaliteter for innovationsaktiviteter kan en liste med postnumre og procentvis fordeling vedlægges indberetningen.

Eksempel A:

En virksomhed har hovedkontor/officiel postnummeradresse i Ballerup og en afdeling i Ålborg. Virksomhedens innovation foregår i Ålborg, og derfor placeres innovationsudgifterne 100% på postnr. 9000 (Ålborg).

Eksempel B:

En virksomhed har hovedkontor/official postnummeradresse i Odense. Virksomheden har en afdeling i Kolding. To medarbejdere har været involveret i virksomhedens innovationsaktiviteter til 1 mio. kr. Den ene medarbejder arbejder i Odense og har anvendt 600.000 kr. i forbindelse med innovationsaktiviteterne. Den anden arbejder i Kolding og har anvendt 400.000 kr. i forbindelse med innovationsaktiviteterne. Her fordeles udgifterne med 40% i Odense (postnr. 5000), og 60% i Kolding (postnr. 6000).

Samarbejde om innovation (spørgsmål 10)

Spørgsmål 10: Samarbejde med eksterne aktører om innovationsaktiviteter

Se afgrænsning af samarbejdsbegrebet på side 10 i spørgeskemaet.

Innovationssamarbejde omfatter:

- Virksomhedens aktive deltagelse i innovationsaktiviteter med andre virksomheder, universiteter og andre forskningsinstitutioner.
- Samarbejdet behøver ikke give umiddelbare kommercielle fordele for begge parter.
- Ren udlicitering af Innovations-aktiviteter, som ikke indebærer aktivt samarbejde, skal ikke medregnes.

Bemærk at svarmuligheden: "*Andre offentlige samarbejdspartnere*" også omfatter tekniske skoler og lignende institutioner.

Spørgsmål 10b. Hvilke danske universiteter har virksomheden evt. haft innovationssamarbejde med?

Hvis virksomheden har krydset af ved samarbejde med universiteter i Danmark, udfyldes spørgsmål 10b, hvor der sættes kryds ved de universiteter mv., som samarbejdet har omfattet.

Kilder der har bidraget til innovationsaktiviteter (Spørgsmål 11-14)

Spørgsmål 11: Betydningen af forskellige kilder for idéudvikling og gennemførelse af innovationsaktiviteter i 2006-2008?

Her skal det afkrydses, hvilken betydning forskellige kilder har haft for virksomhedens innovationsaktivitet i 2006-2008. Der skal sættes ét kryds for hver kilde. Hvis den pågældende kilde ikke er relevant for virksomheden, sættes kryds i "ikke relevant".

Spørgsmål 12: I hvilken grad blev viden om kunders/brugeres behov brugt i idéudvikling eller gennemførelse af innovationsaktiviteter i 2006 -

Her spørges, om virksomhedens viden om kunders og brugeres behov har medvirket til nye idéer om produktudvikling og til selve gennemførelsen af produktudviklingen.

Spørgsmål 13: Hvor stor betydning havde følgende forhold for virksomhedens innovationsaktiviteter?

Her skal der afkrydses, hvor stor betydning, en række forhold har haft for virksomhedens innovationsaktiviteter. Der skal sættes ét kryds pr. linje.

Spørgsmål 14: Er der i 2006-2008 afholdt Uddannelse eller oplæring som led i innovationsaktiviteter, ud over FoU?

Her skal det afkrydses, om virksomheden har gennemført uddannelse og/eller oplæring som led i innovationsaktiviteterne, ud over FoU

Udgifter vedr. egen FoU og innovation i Danmark 2008 (Spørgsmål 15)

Spørgsmål 15 omfatter udelukkende udgifter, som virksomheden har haft i forbindelse med FoU og innovationaktiviteter i Danmark.

- Angiv udgifter i 1.000 kr., og ekskl. moms. Fx skal en halv mio. kr. angives som 500.
- Hvis oplysninger ikke findes, beder vi dig angive et skøn.
- Vedr. registrering af FoU i multinationale selskaber: se side 3 i denne vejledning.

Driftsudgifter

Spørgsmål 15, pkt. 1: Løn og sociale udgifter til FoU

Lønudgifter til den del af virksomhedens personale, som udfører FoU-arbejde for andre virksomheder, skal også medregnes. Beløbet angives inkl. ATP og feriepenge.

Spørgsmål 15, pkt.2: Andre driftsudgifter til FoU

Driftsudgifter, som ikke er en del af lønudgifterne:

- Udgifter til husleje, lys, varme, rejser og kontorhold.
- Mindre apparatur. Bemærk, at apparatur med en købspris på mere end 50.000 kr. og med en flerårig levetid angives under pkt. 5 "Apparatur og instrumenter erhvervet til FoU-arbejde".
- Specifik service til FoU udført af fx en central it-afdeling eller et bibliotek.
- Service fra centrale regnskabs- og personaleafdelinger.
- Sikkerhed, rengøring, vedligeholdelse, kantine etc.

Spørgsmål 15, pkt. 3: Driftsudgifter til innovationsaktiviteter, ekskl. FoU

Løn og sociale udgifter samt andre driftsudgifter opgøres på samme måde som for FoU-udgifterne. Driftsudgifterne kan fx være aktiviteter og tekniske forberedelser til introduktion af nye produkter eller arbejdsgange. Inkl. løn, feriepenge og ATP samt andre driftsudgifter, men ekskl. udgifter der er oplyst under driftsudgifter til FoU.

Afskrivninger på bygninger, maskiner og apparatur samt afdrag på lån skal ikke medtages

Anlægsudgifter

Spørgsmål 15, pkt. 4: Bygninger, der anvendes til FoU-arbejde

Fx nybygninger, større ombygninger, køb af ejendom. Faktiske omkostninger uden afskrivninger.

Spørgsmål 15, pkt. 5: Apparatur og instrumenter til FoU-arbejde

Her anføres kun de faktiske udbetalinger i 2008 til anskaffelse af apparatur og instrumenter kontret som investeringer - ikke forbruget i form af afskrivninger. Købsprisen skal være mere end 50.000 kr. og der skal endvidere være en flerårig levetid.

Spørgsmål 15, pkt. 6: Maskinel, udstyr og software til innovationsaktiviteter

Fx avancerede maskiner, udstyr eller software til frembringelse af nye produkter, arbejdsgange eller produktionsprocesser.

Andre udgifter til innovationsaktiviteter ekskl. FoU

Spørgsmål 15, pkt. 7: Køb af eksterne rettigheder

Fx registrerede varemærker, designs, patenter eller brugsmodeller købt eller indlicenseret med henblik på frembringelse af nye produkter.

Spørgsmål 15, pkt. 8: Erhvervelse af anden ekstern viden

Fx ikke patenterede opfindelser, know how eller anden viden

Spørgsmål 15, pkt. 9: Konsulentydelse

Fx undersøgelse af kunders/markedets behov

Spørgsmål 15, pkt. 10: Udgifter til egen FoU og innovation i alt

Her summeres udgifterne i pkt. 1-9.

Udgifter til købt FoU udført af eksterne aktører i 2008 (spørgsmål 16)

Spørgsmål 16, pkt. 1: Fordeling af købte FoU-tjenester på leverandører

Her anføres de totale udgifter til forsknings- og udviklingsarbejde, der er udført af andre. Udgifterne skal fordeles på de virksomheder/institutioner, som FoU-arbejdet er købt af.

- Hvis præcise oplysninger ikke findes, beder vi dig angive et skøn.
- Beløbene angives i 1.000 kr. og eksklusive moms.

FoU-arbejde, der er udført i dele af koncernen beliggende uden for Danmark skal registreres under pkt. 1 "FoU købt fra virksomheder i samme koncern i Danmark", eller pkt. 2 "FoU købt fra andre virksomheder i samme koncern i udlandet". Se desuden afsnittet om multinationale selskaber på side 3 i denne vejledning.

Godkendte Teknologiske Serviceinstitutter (GTS) omfatter:

- Alexandra Instituttet
- AgroTech – Institut for Jordbrugs- og FødevarerInnovation
- Bioneer
- Dansk Fundamental Metrologi
- DHI
- DBI – Dansk brand- og sikringsteknisk institut
- DELTA – Dansk Elektronik, Lys & Akustik
- FORCE Technology
- Teknologisk Institut

Se evt. www.teknologiportalen.dk for yderligere oplysninger om GTS

Hvis der i 2008 er købt FoU-arbejde fra andre aktører i Danmark end hhv. virksomheder i egen koncern, andre virksomheder, GTS'er, universiteter/andre højere læreanstalter, andre offentlige forskningsinstitutioner, skal beløbet anføres under pkt. 7 "Andre". Skriv venligst navnet på eller typen af den pågældende aktør (fx fonde mv.).

5. Frivillige spørgsmål

Spørgsmålene 17, 18 og 19 er frivillige, men det vil have stor betydning for undersøgelsens kvalitet at så mange som muligt besvarer spørgsmålene.

Design og innovation (spørgsmål 17)

Spørgsmålene 17 og 17a omhandler virksomhedens arbejde med design.

Se også vejledningen oven for spørgsmål 17.

Oplevelser og innovation (Spørgsmål 18 og 19)

Spørgsmål 18 og 19 omhandler virksomhedens arbejde med oplevelser som kilde til forretningsudvikling. Der er givet en kort introduktion til begrebet oven for spørgsmål 18.

Oplysninger om dataindberetter

Til slut beder vi dig skrive dit navn, telefonnummer og eventuelle bemærkninger til skemaet på skemaets bagside.